

הצדיק והאגדה

הם משוכנעים שלו היה מאריך ימים היה חוזר בתשובה, ושסיפור אוגדה הוא בלוף אחד גדול. קבוצת הרבנים שעולים לקברו של הרצל כדי לעשות צדק היסטורי ולבקש סליחה

ישי פרידמן, 08

"משיח משכמו ומעלה

114 שנה אחרי מותו של חוזה המדינה, ויום לפני הטקס הממלכתי לכבודו, התכנסה בהר הרצל אזכרה קטנה. רבנים, תלמידים, חוקרים ומוקירי זכרו, מהמגזר הדתי-לאומי והחרדי, באו לומר שם קדיש ולקרוא תהילים על קברו של יהודי מחובר לדת שראה בעצמו חוליה בשרשרת הדורות, אולם נתפס בטעות כמתבולל שהיה מוכן להתנצר, ואף כמי שוויתר על ארץ ישראל לטובת אוגנדה. מוביל האזכרה הרב יוסף בן-שושן: "אני מבקש להיות הסנגור של הרצל. קשה להאמין כמה סולפה דמותו"

ישי פרידמן

צילום: ישי פרידמן

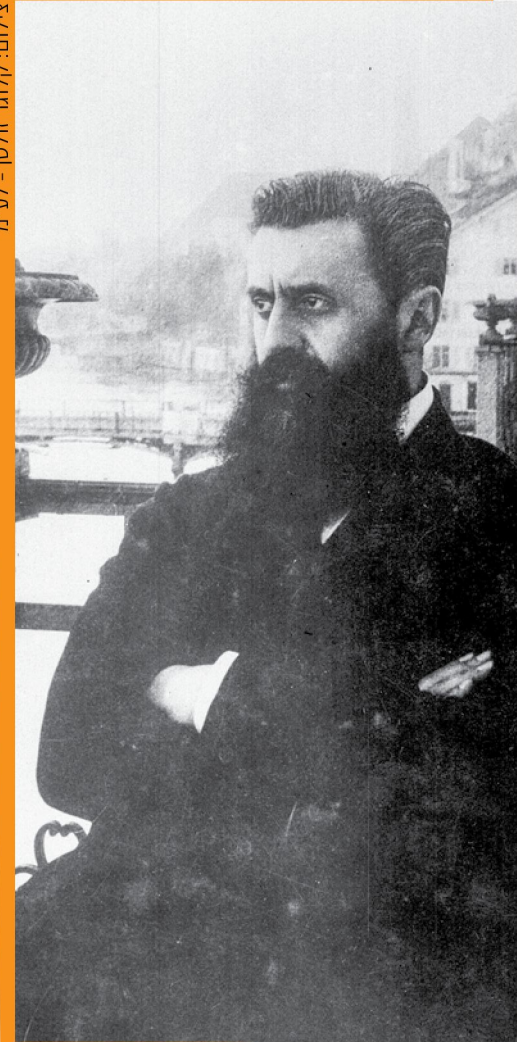

עולים לקברו כדי לבקש את סליחתו. האזכרה הדתית בהר הרצל, שבוע שעבר

צילום: קלוגר זולטן - ל"ח

**הרב יוסף בן־שושן:
"יכול לבוא מישהו ולומר,
'על רשע כזה עדיף שכומר
יעשה אזכרה'. מה שעושים
להרצל פשוט לא ייאמן. אני מוכן
להילחם ולהתמודד מול כל טענה,
ולשחוט הרבה פרות טמאות
בענייניו. תלמידים בישיבות
הסדר באים אליי עם שנאה
אליו. לפעמים זה עובר גם
לרבנים, שיוצאים נגדי
ונגד הפעולות"**

"יש להניח שאם היה מאריך ימים היה חוזר בתשובה"

מאות מטרים מהמצבה. הרב בן־שושן, שאחז בידיו את ספרו החדש של משה נחמני על הספרי רבני העולם לחווה המדינה, חילק מתוך קלסר כחול גדול דפי תהילים לעילוי נשמת בנימין זאב בן חנה ויעקב הרצל.

מי שנאלץ לצערו להיעדר מהאזכרה הוא ד"ר יצחק וייס, רופא שיניים וניצול שואה, שחתום על הספר "הרצל – קריאה חדשה" (ידיעות ספרים). במחקר שנכתב במקור בצרפתית ופורסם לראשונה ב־2006, קבע וייס כי בניגוד לעמדה הרווחת, הרצל לא היה מתבולל אלא יהודי שמחובר למסורת אבותיו ולרוח ישראל. רבים מבאי האזכרה האחרונה הגיעו אליה בעקבות מחקרו המרתק של ד"ר וייס, ואחרי הקריאה החדשה שלהם עצמם באישיותו של חוזה המדינה.

כזה הוא למשל יואל חדר, סטודנט מבריאילן ובעבר תלמיד של הרב בן־שושן בישיבת כוכב־יעקב. בשיעור א' הוא קרא את ספרו של ד"ר וייס, גילה שגם רבו התפעם מהספר, ומאז שניהם מגיעים מדי שנה לאזכרה ופועלים להכיר לציבור את דמותו האמיתית של הרצל.

חדר, שהופקד על מלאכת התייעור והצילום באירוע, מנהל גם את קבוצת הוואטסאפ ועמוד הפייסבוק "הרצל – קריאה חדשה", שחבריו מפרסמים עובדות מבוססות על חווה המדינה ונאבקים להפריך שקרים ועיוותים. "הרצל ראה בעצמו חוליה במורשת ישראל", אומר חדר. "זה שומט את הקרקע מתחת רגלי חרדים שמעוניינים לצייר אותו כאנטי־דתי, וחילונים שמנסים לתאר אותו כמנוכר למסורת".

הרצון לחבר את הרצל שוב אל המקורות היהודיים עומד מאחורי קיומה של האזכרה הדתית. הדגשים באירוע הזה שונים מאלו של הטקס הממלכתי, שעוסק לרבני הרב בן־שושן בפולקלור ההרצליאני, וחסר בו ממד דתי. "האזכרה הממלכתית חילונית באופייה: לא קוראים פרקי תהילים, נדמה לי שהיו אזכרות שגם קדיש לא נאמר עליו. האם לא מגיע להרצל שנגיד עליו קדיש? אני סבור שזו חובתנו. יותר מזה, אני

בריו של נהוראי אברג'יל משיבות מיר וחברון חוששים לאמונתו. הם יודעים שהוא יצא לשירות לאומי־אזרחי ושהיום הוא לומד באוניברסיטה העברית, אבל ללכת לאזכרה האלטרנטיבית של בנימין זאב הרצל עם רבנים מהציונות הדתית? זה כבר קצת יותר מדי ציוני. בקבוצת הוואטסאפ של תלמידי מיר בני מחזורו עלה סרטון מהאזכרה, ובעקבותיו נרשמה עקיצה מאחד החברים: "באותו זמן יכולת ללמוד 'ביע אומר'".

אבל אברג'יל, בן 23, נתפס לדמותו של הרצל עוד מילדותו. "אני זוכר את עצמי בגיל 11 או 12 קורא על פרשת דרייפוס, ואיך העיתונאי המתבולל־לכאורה משנה בעקבותיה את כל חייו. הוא מבין שיש פה משהו הרבה יותר גדול מדיווח עיתונאי. שיש כאן אירוע היסטורי".

ומה עניית לחבר משיבות מיר? "שמיותר להתווכח. עלו שם הטענות הרגילות – שהרצל כביכול קרא להתנצרות ואוגנדה וכיוצא בזה. אמרתי לחבריי שאשמח ללמוד יחד איתם מתוך כתביו של הרצל. לי יש יותר אינפורמציה מדיסאינפורמציה: נלמד יחד ואז נפרש אותו". אבל למה באמת ללכת לאזכרה של חוזה המדינה? מדוע זה חשוב לך?

"מתוך הכרת הטוב. כל מה שיש פה במדינה, כל מה שיש היום לעם היהודי בארץ ישראל, זה בזכות אדם אחד שחלם ופעל, ושמו הרצל".

לא רק במגזר החרדי נפוצה ההשקפה השלילית על פועלו של הרצל. הרב יוסף בן־שושן, המלמד בישיבות הציונות הדתית ומכהן כרב בקהילת "עוז ישראל" בירושלים, שמע דברים דומים גם במגזר שלו. בשבוע שעבר – אור לכ' בתמוז, יום פטירתו של חוזה המדינה – ערך לו הרב בן־שושן אזכרה דתית: קטנה, שקטה, אבל בעלת מסר נחוש. זו השנה השביעית שהוא מקיים את האירוע הבלתי רשמי, יום לפני האזכרה הממלכתית. רבנים מוכרים מהציונות הדתית, כמו הרב אורי שרקי וראש ישיבת כרם ביבנה הרב מרדכי גרינברג, הגיעו אליה השנה. בעבר השתתפו באירוע ראש ישיבת עטרת כהנים הרב שלמה אבינר, וגם הרב אליהו זיני מחיפה והרב שמואל מורנו, אחיו של עמנואל מורנו. בעלייה

צילום: ישי פרידמן

צילום: דוד אלדן - ל"ח

"סיפור אוגנדה הוא בלוף אחד גדול". העלאת עצמותיו של הרצל לארץ, 1949

< חושב שבכל בית כנסת במדינת ישראל צריך לעשות לו אזכרה. זה האיש שכולנו חבים לו את המדינה, ובמקום להכיר בכך יש התעלמות וביזוי של דמותו. לועגים לי כשאני מדבר עליו.

לועגים?

"יכול לבוא מישוה ולומר: 'לרשע כזה עדיף שכומר יעשה אזכרה'. מה שעושים להרצל פשוט לא ייאמן, אבל אני מוכן להילחם ולהתמודד מול כל טענה. בכל פעם שהנושא הזה עולה, אני מבקש להיות הסנגור של הרצל. אני חייב לשחוט הרבה פרות טמאות בעניינו. קשה להאמין כמה סולפה דמותו, עד שתלמידים בישיבות הסדר באים אליי עם שנהא כוז אליו. לפעמים זה עובר גם לרבנים, שיוצאים נגדי ונגד הפעולות שאנחנו עושים לעילוי נשמתו של הרצל".

יהדות לפני ציונות

המאבק החרדי בציונות השתמש במובן מסוים בהכפשת דמותו של חוזה המדינה, וחזר שוב ושוב על הטענה שהרצל דגל בכלל בהתנצרות המונית וביקש להקים מדינה באוגנדה. הרב אברהם יוסף, רבה של חולון ובנו של הראשון לציון הרב עובדיה יוסף, אף פסק שמי שקיבל מהוריו שם של אנשים רשעים "דוגמת הרצל ונמרוד", מותר לו להחליף את שמו. הקמפיין החרדי התוקפני ביותר נגד הרצל שייך למחזיר בתשובה הרב אמנון יצחק, שפרסם כמה סרטונים ארסיים על חוזה המדינה. "בסרטים של אמנון יצחק לוקחים משפטים שהרצל אמר או כתב ביומניו, פונים לאנשים בקניון ושואלים אותם מי

עומד מאחורי הדברים האלה – היטלר או הרצל", מתאר הרב בן־שושן. "כולם אומרים 'היטלר'. הסגנון הגס והזול הזה התפשט וקנה אחיזה גם בציונות הרתית".

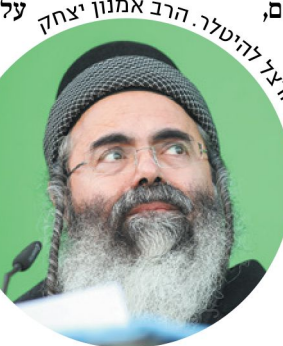
והכול מניפולציות?

"היום אני מבין שהרצל פעל במודעות מלאה לקדם את גאולת ישראל. הוא אומר על עצמו שהוא מחולל את יציאת מצרים, הוא מרגיש הזדהות מוחלטת עם משה רבנו, זו דמות החיקוי שלו. יש לו יחס לארץ הקודש, וכל הסיפור על אוגנדה הוא בלוף אחד גדול. הוא מעולם לא חשב על אוגנדה. כל המיתוסים שבנו על האיש הזה מתפרקים בזה אחר זה. תפרו לו תיקים מכל הצדדים. החרדים – כדי להתנגד טוטאלית לציונות. החילונים – כדי להראות שחוזה המדינה לא היה מחובר אל הקודש ולא לגאולה, וכל יהבו היה מקלט בטוח ליהודים. אלו ואלו דברי זבחי מתים.

"קראתי את הספר של ד"ר וייס בנשימה אחת, ודמעות זלגו מעיניי עד שבסוף הקריאה הרגשתי חוב מוסרי לעלות על קברו ולבקש מחילה. הרגשתי שפגעתי באיש, חיללתי את זכרו, כי גם אני הייתי שותף לפשע של עיוות דמותו. כשלמדתי על גאולת ישראל הרצל לא היה קיים מבחינתי – אבל למעשה הוא המחולל, הוא השליח האלוכי, הוא משיח בן יוסף. הוא האיש שבפועל קידם

נתנס לדמותו של הרצל עוד מילדותו. הרב אמנון יצחק

חוזה בן־הרצל להיטלר. הרב אמנון יצחק

את גאולת ישראל. בלי הרצל היינו כולנו תקועים בגלות, ורבים מאיתנו, היהודים היושבים בארץ ישראל, היו גויים. הרבי מלובביץ' החזיר בתשובה מאה אלף איש? הרצל חיבר ליהדות שישה מיליונים".

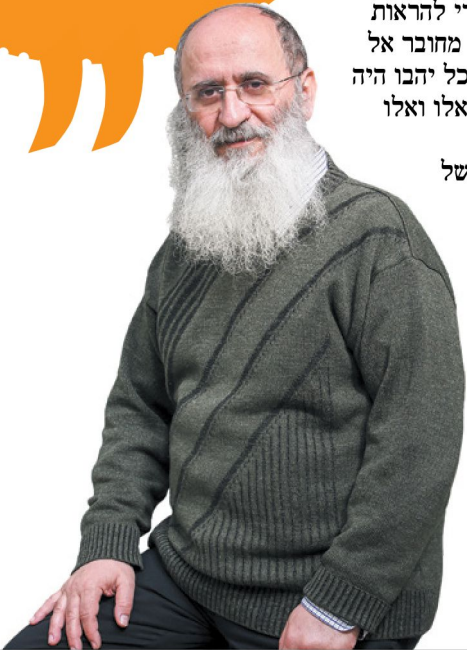
אז האזכרה היא בקשה לתיקון המעוות, לתפיסתך?

"זה רצון לתיקון. כן. שאנשים יתחילו להתייחס ברצינות לבן אדם. הייתי בשבוע שעבר בבית הכנסת בכ' בתמוז, והרגשתי זעזוע. למה לא עוצרים את התפילה באמצע, כמו שעושים באזכרה לחללי צה"ל? מדוע לא לעשות אזכרה בכל בית כנסת לאיש שכולנו חבים לו את המדינה? כבודו נרמס עד עפר. הוא לא קיים אפילו בציבור הדתי־לאומי".

אתה טוען שהתפיסה המקובלת, שהרצל היה מתבולל ומנותק מיהדות, היא שקר מוחלט. לאמנון יצחק אין על מה להישען? אולי אתם מסננרים עליו יותר מדי.

"ברדיוק ההפך, אנחנו מחזירים אותו לדמותו האמיתית במקום הסילוף שהתקבע במשך מאה שנה. רוב הספרות שנכתבה על הרצל לא עסקה בעמדותיו, ביומניו ובעדותיו. ביומני הרצל נשקפת דמות אחרת לחלוטין ממה שציירו לנו. שים לב למשל איך מתארים בספרות את העובדה שהרצל היה בבית הכנסת לפני הקונגרס הציוני הראשון בבאזל. כתבו עליו שאלו היו אינטרסים צרים, כדי לגייס את הדתיים, והוא ממש 'נחנק' מהמילים העתיקות שכפו עליו. אבל ביומניו הרצל כותב שכשהוא עלה לתורה ובירך את ברכות התורה הוא חווה התרגשות גדולה הרבה יותר מבנאום בבאזל. תראה את עומק הסילוף: המשפט הראשון שלו בקונגרס בבאזל הוא 'החזרה ליהדות קודמת לחזרה לארץ ישראל'. זה הרצל האמיתי. 'יש להניח שאם הרצל היה מאריך שנותיו הוא היה חוזר בתשובה גמורה. פעם אחת הוא התארח <

מאחורי כיסאות הפלסטיק הריקים, כמטחוויו קשת מהמצבה הנשקפת מעברם, אמרה החבורה קדיש לעילוי נשמתו של הרצל. לאחר מכן החלו לומר דברי תורה: כל מי שביקש קיבל את רשות הדיבור. הרב שרקי (למטה) השווה בין הרצל למשה רבנו. אחרים ניסו לשבור תפיסות מוטעות על יחסו של חוזה המדינה לרבנים

צילום: אורן בן חקון

רואה בהרצל נביא בן זמננו. נתניהו בטקס הממלכתי

< אצל משפחה יהודית דתית בפריז. בסוף הארוחה הם בירכו ברכת המזון והוא כתב ביומנו: 'אני כל כך משתוקק להתפלל אל השם, ודווקא בדרך המסורתית הזו'. אלו הרהורי תשובה. הוא דיבר על 'הסנה הבוער' בקרבו. המונחים שהוא משתמש בהם מגיעים מהמסורת היהודית. אלו מונחי קודש. הוא רואה בעצמו כמחולל יציאת מצרים. בחלומו הוא רואה את משה רבנו מעביר תינוק למשיח. הרצל כותב שהוא אותו תינוק. אלו אמירות מיסטיות רוחניות שאם הוא היה אומר אותן בקול היו מתעלמים ממנו לחלוטין".

ניצב אל מול האפיפיור

מאחורי כיסאות הפלסטיק הריקים, כמטחוי קשת מהמצבה הנשקפת מעברם, אמרה החבורה קדיש לעילוי נשמתו של הרצל. לאחר מכן החלו לומר דברי תורה: כל מי שביקש קיבל את רשות הדיבור. הרב שרקי השווה בין הרצל למשה רבנו. רוני אקריש מקריית ארבע רצה לומר משהו בשפה הצרפתית. צח בן-יאיר ממושב שואבה ניסה לשבור תפיסות מוטעות על יחסו של חוזה המדינה לרבנים ולתפקידם באומה. אחר כך העביר לו הרב בן-שושן את ספר הספרי הרבנים, והוא קרא בקול את הספר הרב האשכנזי של קהיר, הרב אהרן מנדל הכהן, באחד מימי השנה למותו של הרצל: "חבל על דאברין ולא משתכחין, שהוא היה גדול ליהודים, שלפני מלכים התייצב, ולפי מה שראינו היה איש מצליח וכל מה שפעל השם הצליח בידו. יען שעשה הכול בכל ליבו, ורחמנא ליבא בעי, שלא היה בליבו שום פנייה צורית ברעיון הציוני".

צח בן-יאיר מתעתד להוציא ספר על רמותו של הרצל, ובאזכרה הוא מגלה בקיאות מרשימה בכתביו: הוא מציא מתיקו עותק של יומניו, ופותח בלימוד משותף עם אברג'יל על תפקיד הרבנים במשנתו של החוזה. גם הוא, כמו הרב בן-שושן, נוהג לדבר על הרצל בדברי תורה ובשיעורים שהוא מעביר לפעמים בין מנחה לערבית. גם הוא זוכה ללעג בקרב כל מיני אנשים שנדבקו בגישה השלילית. "כשאני מדבר עליו בבית הכנסת יש כאלו שיוצאים החוצה. אני נוהג לומר שמי שרוצה ללמוד על אהבת ישראל, שיקרא וילמד את כתבי הרצל. הרצל כתב בהלצה שיכתבו על קברו 'האיש שהאמין ביהודים יותר מדי'. הוא באמת האמין בעם היהודי. הייתה לו אמונה עמוקה בסגולות עם ישראל. בניגוד למי שטענו שהעם היהודי הוא פרויט, ושהוא צריך לחזור לעבודה האדמה, הרצל תמיד ראה בנו עם של יזמים. נקודת המבט שלו הייתה אחרת".

יש ציטוט שאוהבים לצטט בשמו, שהרבנים צריכים להישאר בבתי הכנסת.

"את הרצל צריך להבין בשלמות. האיש באמת היה גאון אדיר, קשה לתפוס איך אדם צעיר כמוהו פעל והגיע להישגים רבים כל כך. דבריו יכולים להיות מועטים במקום אחד ועשירים במקום אחר. כל 'החילונים הכי גדולים' משתמשים בציטוט הזה, אבל יש לו ציטוט אחר שבו הוא מייעד תפקיד אדיר לרבנים. הוא רצה שבתי הכנסת יהיו סניפי הציונות, וראה את מסורת ישראל כמאחדת בין כל חלקי האומה. אז למה הוא התכוון כשאמר שרבנים צריכים להיות בבית הכנסת? הוא לא רצה שרבנים יתעסקו בפוליטיקה קטנה. הוא רוצה אותם מנהיגי קהילות ועדות, מנהיגים רוחניים.

הוא ראה בהם את שליחי הציונות ואף כתב על כך, ובתפיסתו יש תפקיד אדיר לרבני ישראל. אבל קל לסלף את דבריו כי פשוט אף אחד לא קורא אותו,

ואלו שקוראים את הרצל לא קוראים אותו לעומק ובשלמות".

זו האזכרה הראשונה שהרב גרינברג, ראש ישיבת כרם ביבנה, הגיע אליה, וגם הוא בעקבות קריאת ספרו של ד"ר וייס. לפני כמה שנים הוא פרסם את "הרצל כפי שהרב קוק לא הכיר", מאמר שקישר בין תורת הראי"ה לדברי חוזה המדינה. "יש הרבה רעיונות וביטויים שקרובים מאוד בתפיסת הרצל למשנתו של הרב קוק", קובע הרב גרינברג. "ישנו כמובן סיפור ההתנצרות שנוהגים לטפול עליו. אבל עיון בדברים מראה שזו מחשבת נעורים שנועדה להתמודד עם האנטישמיות. הוא מעולם לא דיבר על כך עם איש. להפך, ברבות השנים יחסו לנצרות הפוך לחלוטין.

"כשהרצל בא לאפיפיור, המתווך ביניהם אמר שיש כללי טקס: צריך לכרוך ברך ולנשק את היר. הרצל אמר: אני לא יכול לכרוך ברך, כי אבותיי ואבות אבותיי עלו על המוקד ובלבד שלא להשתחוות לצלם. הרצל לא קד ולא נשק את ידו. הוא התעלם מכל זה ודיבר עם האפיפיור כשווה לו. כתוצאה מכך האפיפיור זרק אותו. צריך להסיר את החרפה מרמותו של הרצל, ולתלמידיו אני מבקש להאיר את אישיותו באור נכון".

כדי להפיץ את מעיינות השינוי התפיסתי החוצה, הקבוצה פתחה חוג בית על רמותו של חוזה המדינה בבית הרב בן-שושן

בירושלים – בשדרות הרצל, איך לא. לפחות תלמיד אחד לא יודקק לחוג הזה, אומר הרב בן-שושן לקראת ההתפזרות: ראש הממשלה בנימין נתניהו. אחד מכותבי נאומיו ביקש לקבל אליו את ספר הספרי הרבנים החדש. את ספרו של ד"ר וייס קיבל ראש הממשלה מאביו, פרופ' בן-ציון נתניהו ז"ל, שהיה מכרו וחברו של וייס. עיון בנאומי נתניהו כראש הממשלה וכשר האוצר בימי הזיכרון להרצל מגלה שעמדתו על החוזה אכן השתנתה בעקבות הקריאה בספרו של ד"ר וייס. הוא מרבה לכנות את הרצל "נביא" ו"משה בן זמננו".

כבר כשחזר נתניהו לכס ראש הממשלה בשנת 2009 גילה בשיבה מיוחדת בכנסת לציון יום הרצל שספרו של ד"ר וייס גרם לו לשינוי עמדותיו ביחס אל חוזה המדינה. "אני מבקש השנה להאיר צד בדמותו של הרצל שאינו מוכר בציבור או ידוע בהיפוך מן המציאות", אמר נתניהו, "ההנחה הרווחת בציבור היא שהרצל בא ממשפחה מתבוללת, ובמידה רבה בעצמו היה יהודי שאם אינו מתבולל אזי הוא בדרך להתבוללות, ושהוא התנער מהמהלך הזה וכך גילה את הציונות. אני עצמי הייתי שבוי בקונספציה הזאת עד שקראתי את ספרו של יצחק וייס... מה שאני מבקש להאיר פה הוא שלהרצל הייתה זהות יהודית חזקה ומוצקה. היהדות הייתה נטועה עמוק בתוכו, וזו בעצם הייתה הסיבה שבגללה הוא התמסר כל כולו לגורל עמו. תורתו הציונית הייתה נטועה עמוק בתודעה היהודית ושאהבה מן המורשת היהודית".

השנה, באזכרה הממלכתית יום לאחר האזכרה הקטנה של הרב בן-שושן, סיפר נתניהו לנוכחים על סבו, הרב נתן מיליקובסקי, שהגיע לירושלים בעקבות הרצל. "סבי כינה אותו 'המשיח משכמו ומעלה'", אמר נתניהו. "הוא לא הסתפק במשיח. הוא התרשם עמוקות מהגאונות שלו, מתנופת החזון והמעש שלו, מהתייצבותו הגאה כעיתונאי יהודי צעיר אל מול מנהיגי העולם. סבי כתב שהרצל בא אל 'הרחוב החשוך' של עמנו הנתון במצוקה חריפה ובידו, כך כתב, 'מפתח, ממש כישוף, שיפתח את כל השערים הסגורים'".

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il

נתניהו:
"אני עצמי הייתי שבוי בקונספציה שהרצל התבולל, עד שקראתי את ספרו של יצחק וייס (משמאל)... אני מבקש להאיר שלהרצל הייתה זהות יהודית חזקה שבגללה הוא התמסר לגורל עמו. תורתו הציונית הייתה נטועה עמוק בתודעה היהודית ושאהבה מן המורשת"